

NGƯỜI BA LẦN VIẾT LỜI QUỐC CA*

Đào Hùng

Cộng tác viên Tạp chí Nghiên cứu Châu Âu

Lời Tòa soạn: Chưa khi nào và chưa ở nước nào, nói chính xác hơn, không bao giờ và không ở một nước nào trên thế giới có trường hợp: Ở bất kì thể chế nào trong mỗi giai đoạn lịch sử khác nhau, lời bài ca chính thức của Tổ quốc lại duy nhất chỉ có một người viết, mà người giành quyền viết này lại là trên nguyên tắc thi tuyển. Đây là hiện tượng đáng đưa vào sách kỉ lục Guinness.

Đó là Sergey Mikhalkov, nhà thơ thiếu nhi kinh điển với tác phẩm tiêu biểu là trường ca *Chú Stepa* kể về một người không lồ tốt bụng, luôn hướng và khuyến thiện trẻ nhỏ, tác giả lời quốc ca Liên Xô cũ (1943,1977) và Liên bang Nga ngày nay (2000).

Đúng như người đứng đầu nhà nước Nga Dmitry Medvedev khẳng định: Tài năng của Mikhalkov được thể hiện rực rỡ qua những vần thơ, những trường ca nổi tiếng cho trẻ em và nuôi dưỡng lòng yêu nhân dân và Tổ quốc qua nhiều thế hệ. Ngoài ra còn có một mảng di sản tinh thần khác của ông không thể không nhắc đến, đó là những dòng quốc ca hùng tráng.

Mùa hè 1943, khi cuộc chiến tranh giữ nước vĩ đại bước vào giai đoạn khốc liệt nhất, nhà nước Xô viết mở cuộc thi sáng tác quốc ca để thay thế quốc tế ca được dùng

làm quốc ca Liên Xô từ sau Cách mạng tháng Mười Nga 1917. Mikhalkov và nhà báo quân đội Gabriel Ureklyan tham gia thi viết lời. Nhà thơ giữ vai trò chính, còn Ureklyan góp ý. Sau khi văn bản lời ca được hoàn tất và gửi đi, ít ngày sau, nhà thơ Mikhalkov được mời về Moskva gặp ban lãnh đạo nhà nước tại điện Kremli. Điều bất ngờ với nhà thơ, trong cuốn sách dày hơn 100 trang in rất nhiều văn bản lời quốc ca của nhiều nhà thơ, nhà văn gửi đến dự thi, duy chỉ có lời ca của Mikhalkov được ban lãnh đạo, đứng đầu là Stalin phê duyệt. Tuy nhiên, lời ca của ông chưa phải là cuối cùng, người đứng đầu nhà nước đã cùng Mikhalkov thảo luận nhiều lần. *“Tôi bảy lần làm việc với Stalin về lời quốc ca, lần lâu nhất là từ chiều đến 5 giờ sáng - nhà thơ nhớ lại. Trong quá trình thảo luận, vị lãnh đạo luôn nhấn mạnh quốc ca phải toát lên lòng*

yêu nước, sức mạnh và niềm tin chiến thắng của dân tộc”

Cùng thời gian đó các nhạc sĩ toàn Liên Xô cũng được đề nghị tham gia thi phở nhạc cho lời thơ của Mikhalkov. Sau nhiều lần ráp với phần nhạc của các nhạc sĩ tham gia thi được tiến hành vào cuối 1943, cuối cùng, bài ca chính thức của nhà nước Xô viết với phần giai điệu của nhạc sĩ Aleksandrov được chính thức phát trên đài phát thanh toàn Liên bang lúc giao thừa theo giờ Moskva ngày 1-1-1944.

Hai mươi năm sau, kể từ sau Đại hội 20 Đảng Cộng sản Liên Xô lên án tệ sùng bái cá nhân Stalin (4-1956), quốc ca Liên Xô chỉ dùng nhạc mà không dùng lời, vào giữa những năm 1970, nhà thơ Mikhalkov lại được tuyển chọn để chỉnh sửa lại lời quốc ca. Cũng ít ai nghĩ rằng, sau khi Liên bang Xô viết tan rã, trong vòng 10 năm, quốc ca Liên Xô bị loại bỏ và thay vào đó là nhạc của nhà soạn nhạc Nga thế kỉ 19 Glinka. Vào năm 2000, Nhà nước và Quốc hội LB Nga cũng lại tổ chức thi sáng tác lời quốc ca Nga. Tác giả **Chú Stepa** vẫn lại được tuyển chọn để biên tập lại lần thứ ba lời quốc ca và đã được Duma Quốc gia Nga thông qua cuối năm 2000, được dùng với phần nhạc quốc ca cũ.

“Trước một trọng trách như vậy nhà thơ Mikhalkov kể tôi lo lắng không biết nên viết như thế nào để hợp thời đại và lòng người. Mỗi ca từ phải mang tính phổ quát và hàm chứa sâu sắc. Đây là cả một công sức.”

Đoạn trích sau đây trong quốc ca cho thấy một phần suy tư và lao động nghệ thuật của tác giả: *“Nước Nga cường quốc thiêng liêng, /Đất nước vĩ đại muôn vàn thân yêu. /Ý chí, vinh quang lớn lao /Là thuộc của Người mãi mãi vẹn nguyên...”*

Như vậy, chỉ riêng lời bài ca chính thức của nước Nga được ba lần tái tạo bởi nhà thơ kinh điển thiếu nhi Mikhalkov với phần nhạc cũng vẫn của Alesandrov đã đủ chứng tỏ một sản phẩm nghệ thuật làm lay động mọi trái tim luôn luôn là tài sản chung của đất nước. Hạt nhân hợp lí của quá khứ luôn là nền tảng đi tới tương lai.

Sự nghiệp thơ văn và hoạt động xã hội

Mikhalkov sinh ngày 13-3-1913 tại Moskva trong một gia đình học vấn. Cụ nội nhà thơ là một nhà sưu tầm sách nổi tiếng, lúc sinh thời đã lập cho riêng mình một thư viện thuộc loại phong phú của đất nước và khi qua đời đã hiến thư viện này cho Viện Hàn lâm khoa học Nga, trong đó có 50 nghìn tuyển tập các tác phẩm kinh điển nổi tiếng. Thân phụ nhà văn là một luật sư. Do say mê nuôi gia cầm ông đã bỏ nghề luật và trở thành một trong những người đặt nền móng cho ngành chăn nuôi gia cầm Liên Xô. Mẹ nhà văn nữ danh Glebova, từng là nhà giáo và là một người vợ thủy chung, người mẹ dịu hiền hết lòng cùng chồng nuôi dạy con cái.

Chú bé Seryozha (tên Mikhalkov hồi nhỏ) bộc lộ khiếu thơ từ năm 9 tuổi và bắt đầu nghiệp thơ từ năm 1928 với bài thơ *Con*

đường đăng trên tạp chí *Podyom* ở thành phố Rostov trên sông Đông. Tiếp đó các thi phẩm và văn phẩm của ông liên tiếp được đăng trên các tạp chí *Ngọn lửa nhỏ*, *Thiếu niên tiên phong*, các nhật báo *Sự thật Komsomol*, *Moskva buổi chiều*, *Pravda*...

Năm 1939, tác giả **Chú Stepa** nhập ngũ. Trong những năm chiến tranh giữ nước vĩ đại, nhà thơ làm phóng viên mặt trận cho hai tờ báo *Vĩ vinh quang Tổ quốc* và *Chim ưng Stalin*. Thời gian này ông viết nhiều kịch bản phim truyện và phim hoạt hình, trong đó phải kể tới *Những người bạn gái ngoài mặt trận* được giải thưởng nhà nước Liên Xô 1942.

Sau chiến tranh, Sergey Mikhalkov tiếp tục sáng tác các thể loại khác nhau thuộc mảng văn học thiếu nhi, trong đó có thể kể tới loạt kịch bản của nhà văn đã dựng thành những phim nổi tiếng như: *Cuộc du hành vũ trụ lớn*, *Ba cộng với hai* (1962), *Những cuộc phiêu lưu mới của chú mèo đi hia*...

Mikhalkov còn được biết là tác giả hai câu thơ trở thành bi kí khắc trên mộ Chiến sĩ vô danh bên ngọn lửa vĩnh cửu nơi chân tường điện Kremli: *Các Anh -những anh hùng không tên tuổi/ Chiến công các anh sống mãi muôn đời*.

Không chỉ là nhà thơ, Sergey Mikhalkov còn là nhà viết truyện ngụ ngôn, nhà viết kịch, nhà chính luận, nhà hoạt động xã hội xuất sắc. Trong số nhiều thi phẩm nổi tiếng viết cho trẻ em đất nước Xô viết nhiều dân tộc trước đây và LB Nga hôm nay, nổi

bật có chuyện thơ **Chú Stepa** (1935) kể về một siêu nhân Xô viết khổng lồ có tấm lòng nhân hậu tên là Stepa, đã dũng cảm cứu người bằng cách dùng cánh tay ngăn chặn đoàn tàu khỏi bị đổ. Trong tâm khảm độc giả thuộc mọi lứa tuổi ở Nga, đặc biệt là bạn đọc nhỏ, **Chú Stepa** con người cao thượng khổng lồ hướng và khuyến thiện này luôn được gắn với bộ mặt và nhân cách của chính nhà thơ. Không phải ngẫu nhiên một số họa sĩ minh họa chuyện thơ này đều khắc họa các nhân vật của tác phẩm gắn với khuôn mặt của Sergey Mikhalkov.

Trong mỗi tủ sách gia đình, mỗi góc học tập của các em nhỏ ở Nga ít nhiều đều có một thi phẩm nào đó của Sergey Mikhalkov. Ở nước này, mỗi khi nhắc tới Mikhalkov người ta lại nhớ tới một đoạn hay một câu thơ nào đó như một nét đặc trưng trong trường ca **Chú Stepa**. Một trong những đoạn trích như thế trong trường ca là: *Chú Stepa tốt bụng/ Bằng giọng nói thâm trầm:/ "Tôi luôn luôn sẵn sàng/ Dâng hiến sức lực mình./ Làm việc gì, đi đâu./ Dù phải xông vào lửa/ Hay phải lội nước sâu./ Miễn sao mà cứu được/ Những ai gặp nguy nan./ Đích của tôi là vậy/ Phải giúp ích cho đời..."*

Trong suốt đời viết của mình, Mikhalkov đã công bố gần 400 tác phẩm gồm các bài thơ và chuyện thơ, những chuyện thơ mang sắc thái cổ tích và đồng thoại cho trẻ em, những bài thơ ngợi ca, động viên tinh thần chiến đấu của quân và dân Liên Xô, những vở kịch, kịch bản,

truyện ngụ ngôn và nhiều bài chính luận thể hiện quan điểm của mình. Những thi và văn phẩm của ông đã được in với số lượng khoảng 300 triệu bản và được dịch ra nhiều thứ tiếng. Nhà thơ cũng là dịch giả của loạt thi phẩm nước ngoài.

Vì những thành tích, những cống hiến xuất sắc và nổi bật vào hoạt động văn học, Mikhalkov đã được nhận nhiều giải thưởng và danh hiệu cao quý khác nhau: Anh hùng lao động XHCN, 17 huân chương các loại, 1 giải thưởng Lenin, 3 giải thưởng Stalin và nhiều loại huy chương khác.

Cùng với việc cầm bút và lấy nền văn học nhân bản làm nền tảng bút lực của mình, Mikhalkov còn là một nhà hoạt động xã hội nổi tiếng. Ông là đại biểu Xô Viết Tối cao nhiều khóa, từng lãnh đạo Hội Nhà văn Moskva, là chủ tịch Ban chấp hành Hội Nhà văn Nga, thư kí Hội Nhà văn Liên Xô và nhiều trọng trách khác. Chức vụ xã hội cuối cùng Mikhalkov nắm giữ là vào năm 92 tuổi: Chủ tịch Ban chấp hành Liên hiệp quốc tế các Hội Nhà văn.

Trung thành với nền văn học chính thống

Tác giả trường ca ***Chú Stepa*** là một trong những nhà văn Nga rất mực tuân thủ những nguyên tắc của nền văn học chính thống. Điều này được phản ánh qua nhiều bài chính luận của nhà thơ viết trong nhiều dịp khác nhau, vào những giai đoạn lịch sử phức tạp khác nhau của đất nước, nhất là vào

những năm ở Liên Xô đẩy lên phong trào trong văn giới bộc lộ ý kiến, những tác phẩm văn học mang nội dung phản biện, trái với đường lối của chính quyền Xô viết. Điều này được thể hiện rõ nét qua cuốn sách tự thuật của Mikhalkov *Tôi là nhà văn Xô viết*. Trong loạt bài viết nói về giải Nobel văn học, Mikhalkov lên án một số giới phương Tây lạm dụng giải thưởng này để xuyên tạc chính sách văn học nghệ thuật của Đảng Cộng sản và nhà nước Liên Xô. Về giải Nobel văn học năm 1970 dành cho nhà văn Solzhenitsyn, Mikhalkov cho đó là hành vi khiêu khích, chống lại văn học Xô viết và không phù hợp với lòng mong muốn chân thành phát triển nền văn học.

Không đồng tình với quan điểm của Mikhalkov và cũng phân nào mang tính đố kị với tác giả *Tôi là nhà văn Xô viết*, không ít nhà văn bất đồng chính kiến đã phê phán và đả kích ông. Họ gán cho Mikhalkov nhiều định ngữ này khác với hàm ý xấu. Tuy nhiên, tác giả ***Chú Stepa*** vẫn bình thản và đứng vững trước những làn đạn công kích, hơn thế ngày càng chiếm được nhiều thiện cảm, lòng mến phục của dư luận từ các nhà lãnh đạo cấp cao, những trí thức tên tuổi cho đến những người dân bình thường, thậm chí ở cả các nước khác. Sau năm 2000, ở Nga xuất hiện từ mới “*gimnyuk*” như một biệt danh tặng cho Mikhalkov (*gimnyuk* dịch là người chuyên viết quốc ca)

Đời tư

Cuộc sống riêng của nhà thơ kinh điển thiếu nhi Mikhalkov rất hạnh phúc và có đôi nét thật thú vị.

Năm 1936, khi mới 23 tuổi, tức 8 năm sau khi chính thức kiếm sống bằng ngòi bút, Mikhalkov được gặp nữ nhà văn Natalya Petrovna Konchalovskaya hơn anh 10 tuổi, ái nữ của họa sĩ Surikov nổi tiếng. Từ cuộc gặp gỡ này anh đem lòng yêu say đắm Natalya. Về phần mình Natalya cũng rất yêu Mikhalkov ở hai điểm: trẻ và thành đạt. Cặp uyên ương vợ hơn chồng 10 tuổi này sống với nhau rất hạnh phúc. Nền tảng cuộc sống tình yêu thơ mộng và thủy chung của họ là cùng đam đạo văn chương nghệ thuật, góp ý các văn phẩm và thi phẩm của nhau sau khi hoàn thành và chung sức nuôi dạy con cái. Sản phẩm tình yêu của họ là hai người con trai đều trở thành những kiện tướng nghệ thuật thứ bảy. Một người được giải thưởng điện ảnh Oskar.

Vợ Mikhalkov, Natalya Petrovna qua đời ở tuổi 85. Tám năm sau khi vợ mất và ở tuổi 83, Mikhalkov tục huyền với Yulya Subbotina, kém ông 40 tuổi, con gái của một viện sĩ. Lúc bén duyên với tác giả **Chú Степа**, Yula đang chuẩn bị bảo vệ luận án phó tiến sĩ Vật lí. Thật kì lạ, Yulya rất yêu thương nhà thơ kinh điển thiếu nhi và đã bỏ dở việc nghiên cứu khoa học để phục vụ sự nghiệp viết của chồng. Cuộc hôn nhân giữa tác giả **Chú Степа** và nhà khoa học nữ kém ông 40 tuổi đã gây nhiều lời ra tiếng vào.

Nhưng Mikhalkov bỏ ngoài tai và nói “*Điều cốt yếu là tôi thực sự yêu nàng và nàng rất mực yêu thương tôi.*”

Đi vào cõi vĩnh hằng

Mikhalkov qua đời ngày 27-8-2009 do tuổi cao sức yếu, hưởng dương 97 tuổi. Theo lời kể của vợ kế nhà thơ, cụ bà Yulya Mikhalkova, nhà thơ ra đi ở trạng thái hoàn toàn minh mẫn. Phút lâm chung nhà thơ nói: “*Tôi sống thế là đủ. Tạm biệt nhé!*” dứt lời Mikhalkov nhắm mắt như đi vào một giấc ngủ ngon.

Lễ truy điệu và đưa tang nhà thơ kinh điển thiếu nhi được diễn ra trọng thể trong tiếng nhạc và lời Quốc ca Nga hùng tráng, trước sự hiện diện của những người thân, đông đảo các quan chức nhà nước và đại diện các giới ở Nga.

Những lời sau đây có thể xem là sự đánh giá của nhân dân Nga về tác giả “**Tôi là nhà văn Xô viết**”: “*Nhà thơ thiếu nhi, nhà viết kịch xuất sắc Nga Mikhalkov, lúc sinh thời không những đã trở thành nhà kinh điển, trụ cột của nền văn học Nga, mà còn là biểu tượng trường tồn sáng tạo. Số phận của Mikhalkov là tấm gương phản chiếu lịch sử đất nước với những bước thăng trầm, những mảng sáng tối, những thành quả và cả những khiếm khuyết của thời đại mình. Đây thực sự là một nhân cách mà trong cuộc đời mình in đậm dấu ấn nền văn minh Xô viết lớn lao, phức tạp*”

* Tổng thuật từ các tài liệu Nga.